

מאמר ז' – מתי הם זמן תפילה והודאה בעבודה

להאכיל את אליעזר בסם) ואחות לבן הרשע הוא המוגדר כבורך, היתכן.

יצחק ורבקה – גוף ונשמה

ביחס למהותו של יצחק ורבקה מבואר בזוהר (חיי שרה עט ובהסולם אות רמט) שהם כצורת אברהם ושרה, וז"ל:

רבי יהודה אומר שרה אמו, פירושו. כי כמו שצורתו של יצחק היתה כצורתו של אברהם, וכל מי שראה את יצחק, אמר שזה אברהם. וידעו בודאי שאברהם הוליד את יצחק, כן רבקה היתה צורתה ממש כמו צורתה של שרה, ומשום זה כתוב, שרה אמו, כי אמרו ששרה, היא אמה של רבקה בודאי, באופן, שיצחק ורבקה, היו צורתם כמו אברהם ושרה. והיה ניכר, שאברהם הוליד את יצחק ושרה את רבקה.

וביחס למהותו של אברהם ושרה מבואר בזוהר (חיי שרה בהסולם אות צד) שאברהם הוא סוד הנשמה ושרה הוא סוד הגוף. וממילא מובן שגם יצחק ורבקה הוא סוד גוף ונשמה.

הרגשת אי רצון בתפילה בצד ימין וצד שמאל

יש מציאות שבה האדם מרגיש חיסרון ברצון להתפלל בין מצד ימין ובין מצד שמאל:

מצד ימין: היות והוא מרגיש שלימות בחיבורו עם הבורא, ועיקר נקודת כוח הימין שבו הוא מכוח ההכרה שבעצם הוא שפל, ועכ"ז בחר בו הבורא להיות קרוב אליו, וממילא הקירבה אינה מצד מעשיו אלא מצד רצון העליון להיות מקרוביו. ולכך אין לו שום רצון להתפלל, משום שאדרבה הוא שש ושמה על כל חלק וחלק

איתא בגמרא (ברכות לב. ובגמרא רה.):

לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואחר כך יתפלל.

הקושיא

ויש להבין בטעם סידור השבח קודם התפילה, הרי הסיבה שהוא עומד ומתפלל הוא מטעם החיסרון, ולא מטעם הרצון לשבח, ומה עניין השבח קודם התפילה. שהרי אילו היה הנידון כלפי מלך בשר ודם היה מובן, משום ששם יש הכרח להראות למלך על היותו מאהביו, ורק על ידי זה יש לו תקוה שהוא ימלא בקשתו. שזה מובן מאליה שאצל הקב"ה לא שייך לומר ענין זה¹.

כדי להבין הדברים יש להקדים:

יציאת רבקה הוא הפירוד מהרשעים: איתא בזוהר (עמוד סט ובהסולם אות רכד) וז"ל: תא חזי ויהי הוא וגו' יוצאת: ושואל כתוב, יוצאת, היה צריך לומר באה, כמ"ש והנה רחל בתו באה וגו' למה כתוב יוצאת, ואומר שזה יורה, שהקב"ה הוציאה מכל אנשי העיר, שכולם היו רשעים ורבקה יוצאת ונפרדת מכלל בני העיר, שהיתה צדיקת.

אי רצונו של אברהם בבתו של אליעזר: על הפסוק "ויאמר אל אדני אלי לא תלך האשה אחרי" מבאר רש"י שבת היה לו לאליעזר והיה מחזר למצוא עילה שיאמר לו אברהם לפנות אליו להשיאו בתו, אמר לו אברהם בני ברוך ואתה ארור, ואין ארור מתדבק בברוך. ולכאורה אינו מובן, הלוא מבואר בגמרא (יומא כח:) על הפסוק "ויאמר אברהם אל עבדו זקן ביתו המושל בכל אשר לו", "מושל" – שמושל בתורת רבו. ונמצא שבתו היתה בת תלמיד חכם, ועל אמר אברהם "אין ברוך מתדבק בארור", ואילו על בתו של בתואל הרשע (שהוא גם רוצח, שמבואר במדרש שרצה

¹ וכמו שידוע מאמרו של בעל הסולם "כי אתה שומע תפילת כל פה" ששבחו של הקב"ה הוא שהוא שומע תפילת כל פה, ואין בדיקה אחריו מה הוא ומה הוא.

כוח זו מוגדרת כהיפך מקו שמאל, שקו שמאל היא בתוך הדעת, והיינו שהוא בבחינת "אין לדיין אלא במה שענינו רואות", וממילא היות והוא רואה שהוא מלא בנגיעות עצמיות לכך הוא בקו שמאל. אבל קו ימין הוא מתעלם ממה שענינו רואות, ומאמין שהוא כבר נמצא למעלה מזה.

וע"פ זה מובן מאמר חז"ל (סוטה מז.) שמאל דוחה וימין מקרבת, והיינו שהרגשת השמאל פועלת לדחות את האדם מקירוב לבורא, אבל הרגשת הימין היא הפועלת לקרב את האדם לבורא³.

ב. הכרת הרע היא מתנה מן השמים.

עיקר חיסרון השמאל הפועל בו להתרחק מהבורא היא מצד הרגשת ריחוק מהבורא, שהוא מבחין שכל כולו ברצונות של אהבה עצמית, וכל כולו הוא עבודה לתועלת עצמית, ואין לו שום רצון להתקרב לבורא, שהרגשה זו פועלת אצלו הרגשה שאין על מה להתפלל משום שהוא מרוחק מאוד מהבורא.

הדרך להתקרב "מתוך הרגשה זו" הוא, שהאדם צריך להאמין באמונה שלמה שמה שהוא מרגיש את הריחוק מהבורא הוא בא מצד הבורא, "והוא מתנה גמורה מן השמים", והיינו שהבורא חפץ שהוא יתקרב אליו, והקירוב אל הבורא הוא רק על ידי זיכוכ הכלים, ולכך גילו לו מן השמים את חסרונותיו.

והיינו מצד שמן השמים ראו שהוא רוצה ללכת על דרך האמת, וחיסרון הידיעה במידת הרע שבו אינו נותן מקום לזיכוכ כידוע, ולכך הכניסו לו מהשמים את הרגשת קו שמאל "כדי שידע לתקן את עצמו". ונמצא שהוא שאדברה הרגשת הרע שבו הוא הפועלת בו תוספת קירוב והרגשת קרבת אלוקים, והוא הפועלת אצלו את יכולת נוספת להודות לבורא. המדרגה הזאת שהוא יודע להפוך הרגשת הרע לקירוב לבורא מוגדרת בשם "ברוך" ואז הוא יכול להתקרב לבורא.

ברעיון האמור כאן מונח יסוד מחודש מאוד, שיש יכולת לאדם להרגיש קרבת אלוקים דווקא מתוך החושך, דהיינו שעצם הכרת הרע היא מתנת אלוקים, והיינו שה' חפץ שהוא יתקרב אליו וחפץ בעבודתו. וע"פ זה ביאר בעל הסולם דברי הגמרא (ברכות סא.) לא

של קרבת אלוקים שהוא זוכה במתנה גמורה, ועל מתנות לא מבקשים עוד.

מצד שמאל: בזמן חשבון הנפש כשהוא בודק את עומק רצונו להיות קרוב לה' הוא מבחין שהוא מצד עצמו רחוק מאוד מהבורא, הן מצד מוחא, והן מצד ליבא. וכל כולו מוקף באהבה עצמית. מכוח הכרת השמאל שבו הוא עלול לבוא לידי הכרה על מידת הריחוק שלו מקדושה, עד שהוא מרגיש שאין לו יכולת להתפלל על קירוב, כי הוא רחוק כ"כ, ואין לו תקוה. ואדברה הוא כבר מרגיש חיסרון במה שהוא התרחק בנתיים מתענגים גשמיים ואין לו כ"כ הנאה מהם.

עיקר העבודה בזמן העליה

בזמן הירידה נבחן האדם למת, משום שהרצון שלו לעלות לקדושה מת, ואין לו הרגשה ויכולת להתקדם, ובוודאי שאין לו מקום תפילה והרגשת חיסרון להתקרב לקדושה. אלא עיקר העבודה הוא בזמן העליה.

והיינו שהוא מחויב להיות בהרגשת השלימות, והיינו שהוא מרגיש שלימות באופן של למעלה מן הדעת, והיינו שהוא מאמין באמונה שלמה שהבורא מקבל ונהנה מכל יגיעה ויגיעה שהוא עושה אפילו שהוא מלא בנגיעות ואהבה עצמית כרימון, והדבר תמוה האידך הוא יכול להגיע לידי קו ימין לאחר שהוא מכיר היטב את רצונו הבלתי פוסק של אהבה עצמית. והכוח להגיע להכרה זו הוא בשתי אופנים:

א. אמונת חכמים.

התלמיד צריך להאמין בדברי רבו, וממילא רבו שאומר לו ללכת בדרך של ימין. ולכך על התלמיד לצייר לעצמו שהוא כבר זכה באמונה שלמה, והיינו שכל כולו כבר מלא בהרגשת האמת שהבורא מנהיג את העולם בטוב ומטיב, והכל ממנו הוא רק טוב, ומה שהוא רואה שהוא מלא בזוהמא עצמית, וכמו כן העולם מלא בחסרונות הוא אינו האמת, אלא שיש לו חיסרון בראיה שלו².

³ אמנם אין כוונת חז"ל שעל האדם ללכת רק בקו ימין, משום שקו שמאל היא הפועלת על האדם להכיר במה הוא צריך להתקדם ולתקן את מעשיו, אלא כוונת חז"ל שעל האדם ללכת בשתי רגלים, קו ימין וקו שמאל, ואז נבחן שיש לו שתי רגלים חזקות.

² וכמו שאמר רבינו בעל הסולם "עינים להם ולא יראו" שכל חיסרון הראיה הוא מצד "להם" שהראיה הוא בלשון רבים, והיינו שהוא רואה את מציאות העולם כשניים, שיש ח'ו שתי רשיות. אבל אם הוא מרגיש בשלימות שהנהגת הבורא היא יחידה ואין בלתי היה זוכה לראות הכל.

אמנם רבקה נמצאת ג"כ בבחינה זו, שהרי "רבקה יוצאת", והיינו שהוא יוצאת מהעיר שכולה רשעים, והיינו שגם ברבקה היה בה ההרגשה שהיא כולה רשעים, שהעיר האמור בה הוא הגוף שנקרא עיר⁴, והיא מרגישה ג"כ שכל העיר הפרטית שלה הכל הוא במצב של רשע, דהיינו שהיא כל כולה באהבה עצמית.

אבל מגלה הזוהר שיש הבדל בין הרגשתו של אליעזר להרגשתו של רבקה, שיוצאת היינו שהקב"ה הוציאה, כלומר, שבהרגשת השמאל שהיה לרבקה היא ניצלה את ההרגשה הזאת להורות "שהקב"ה היא שמוציאה מידי העיר", והיינו שהקו שמאל שעורר אצלה היא הרגישה שזה בא מעת ה'. ולכך רבקה מוגדרת כברוך, והיא יכולה להיות לגוף ליצחק.

התירוץ

לפי זה מובן דברי הגמרא "לעולם יסדר שבחו של מקום" שבחו של מקום היינו קו ימין, ותפילה הוא קו שמאל, ובזה מגלים לנו רבותינו שהדרך לגלות קו שמאל הוא רק בדרך של שלימות, שהוא יודע שהכל בא מהבורא, ואז "גם הקו שמאל בא מהבורא" וממילא הוא יוכל לחזור לימין.

איברי עלמא אלא לרשיעי גמורי או לצדיקי גמורי", שמה שאמרו שהעולם נברא לרשעים אינו מובן, אבל לדברינו מובן, שצדיקים גמורים היינו שכבר זכו לכלים דהשפעה, וממילא קרובים לבורא. ורשעים גמורים היינו "אלו שזכו מן השמים שהאירו להם שהם רשעים גמורים" שהארה האמורה פועלת בהם הרצון לשנות ולהתקרב לבורא.

אליעזר הוא מלשון "אל עזור", היינו שאליעזר היה בבחינת קו שמאל, והיינו שהיה לו בתמידות הרגשת הרע שבו, ולכך התפלל ללא הרף מהבורא שיוציא אותו מהרע. ורצונו של אליעזר שבו תהיה לאשה ליצחק, כלומר, שיצחק המכונה נשמה תהיה נשמה לגוף שלו שהוא קו שמאל. ולזה התנגד אברהם, משום שהיות ויצחק הוא נשמה והוא ברוך, וקו שמאל הוא ארור, ואין ארור מתדבק בברוך. והיינו שהיות ואליעזר היה ת"ח והרגיש את מידת האמת, ולכך היה בהרגשה שהוא "מרוחק מהבורא", ולכך הריחוק האמור פעל בו מרירות, מצד הטענה מדוע הוא אינו זוכה לנשמה, הלוא ידוע שהמאור שבו מחזירו למוטב, ולכך במצב של ארור הוא אינו יכול להתדבק בברוך.

⁴ כלשון הקהלת "עיר קטנה ואנשים בה מעט ובא אליה מלך גדול וכו'.